ੴ

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ

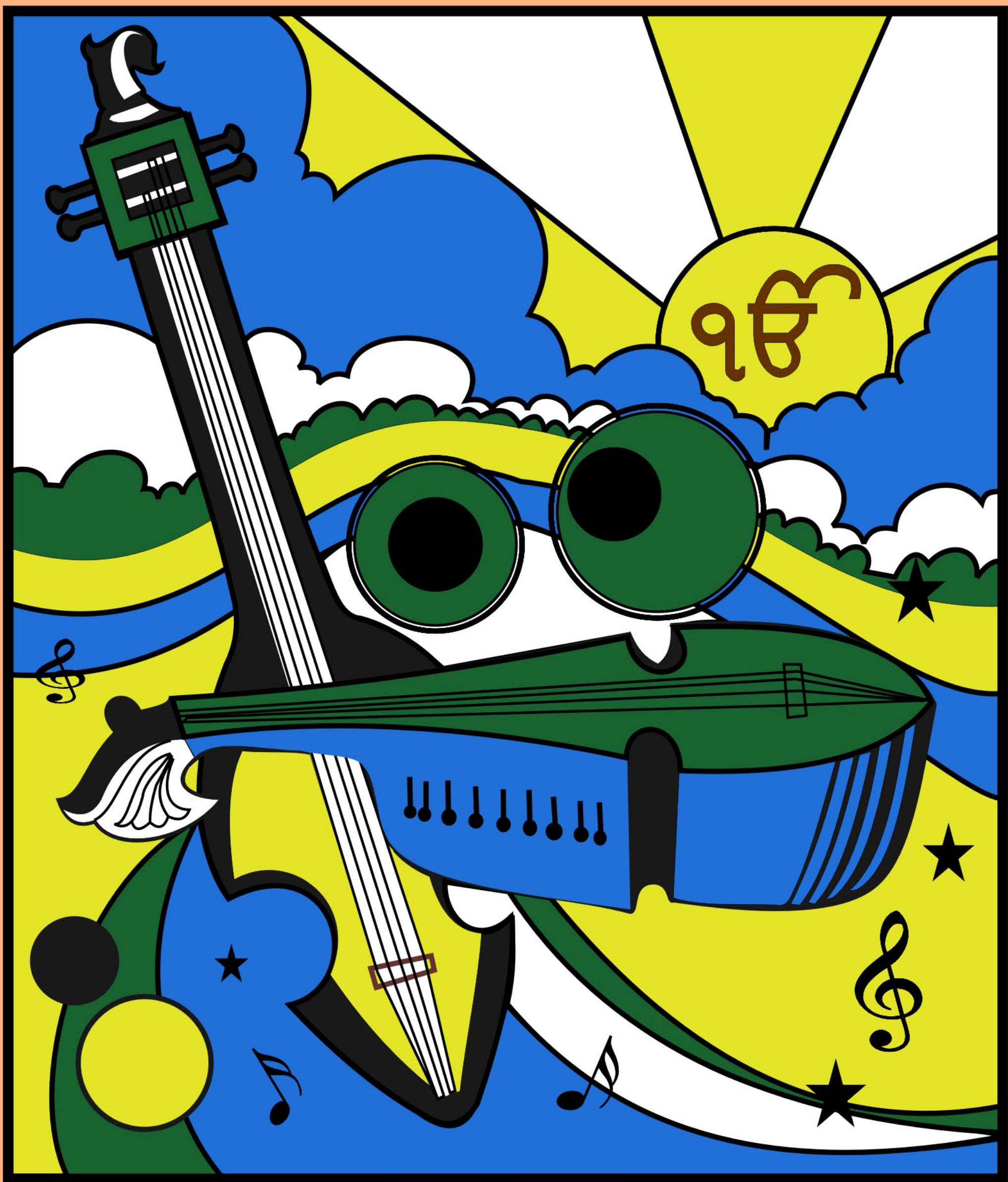

ਜੂਨ 1989 ਦਾ ਕਵਰ

ਜੂਨ 2009

ਆਨਰੇਰੀ ਸੰਪਾਦਕ : ਡਾ.ਜਾਗੀਰ ਸਿੰਘ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੀਰਤਨ ਦੀਆਂ ਸੀ .ਡੀਜ਼ .

ੴ

ਭਜਹੁ ਗੋਬਿੰਦ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੀਰਤਨ

ਡਾ. ਜਾਗੀਰ ਸਿੰਘ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

➣ ਭਜਹੁ ਗੋਬਿੰਦ ➣ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਿ

➣ ਸਾਹਿਬ ਨਿਤਾਣਿਆ ਕਾ ਤਾਣ ➣ ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਬਾ

DR. JAGIR SINGH

422, Sector 15-A, Chandigarh
Tel.: 0172-2772660 Cell: 098140 53630
e-mail: drjagirsingh@gmail.com

ੴ

ਬਾਬੀਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਬੋਲਿਆ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੀਰਤਨ

ਡਾ. ਜਾਗੀਰ ਸਿੰਘ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

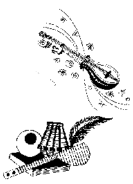

➣ ਬਾਬੀਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਬੋਲਿਆ ➣ ਕਉਨ ਜਾਨੈ ਪੀਰ ਪਰਾਈ

➣ ਸਾਜਨ ਦੇਸ ਵਿਦੇਸੀਅੜੇ ➣ ਮੇਰੇ ਭਾਈ ਜਨਾ

DR. JAGIR SINGH

422, Sector 15-A, Chandigarh
Tel.: 0172-2772660 Cell: 098140 53630
e-mail: drjagirsingh@gmail.com

ੴ

ਜਿਉ ਰਾਖਹਿ ਤਿਉ ਰਹਿਐ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੀਰਤਨ

ਡਾ. ਜਾਗੀਰ ਸਿੰਘ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

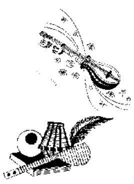

➣ ਜਿਉ ਰਾਖਹਿ ਤਿਉ ਰਹਿਐ ➣ ਮਨੁ ਨ ਰਹੈ ਕੈਸੇ

➣ ਮੇਰੀ ਮਤਿ ਬਾਉਰੀ ਮੈ ➣ ਤੁਝ ਬਿਨੁ ਕਵਨੁ ਹਮਾਰਾ

DR. JAGIR SINGH

422, Sector 15-A, Chandigarh
Tel.: 0172-2772660 Cell: 098140 53630
e-mail: drjagirsingh@gmail.com

ੴ

ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਮੇਲਹੁ ਰਾਮ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੀਰਤਨ

ਡਾ. ਜਾਗੀਰ ਸਿੰਘ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

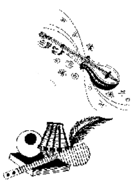

➣ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮਾ ➣ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਮੇਲਹੁ ਰਾਮ ➣ ਮਿਤ੍ਰ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ

DR. JAGIR SINGH

422, Sector 15-A, Chandigarh
Tel.: 0172-2772660 Cell: 098140 53630
e-mail: drjagirsingh@gmail.com

ੴ

ਪੂਤਾ ਮਾਤਾ ਕੀ ਆਸੀਸ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੀਰਤਨ

ਡਾ. ਜਾਗੀਰ ਸਿੰਘ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

➣ ਪੂਤਾ ਮਾਤਾ ਕੀ ਆਸੀਸ

➣ ਕਿਆ ਨਾਹੀ ਘਰਿ ਤੇਰੇ

➣ ਠਾਕੁਰ ਹੋਇ ਆਪ ਦਇਆਲ

➣ ਅਪਨੇ ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਬਲਿਹਾਰੈ

DR. JAGIR SINGH

422, Sector 15-A, Chandigarn
Tel.: 0172-2772660 Cell: 098140 53630
e-mail: drjagirsingh@gmail.com

ੴ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ

ਸੰਗੀਤ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਸਬੰਧੀ ਤ੍ਰੈਭਾਸ਼ੀ ਮਾਸਿਕ ਪੱਤਰ

ਅੰਕ 6 ▯ ਸਾਲ ਇੱਕੀਵਾਂ ▯ ਜੂਨ 2009

ਸੰਪਾਦਕ (ਆਨਰੇਰੀ)
ਡਾ. ਜਾਗੀਰ ਸਿੰਘ
ਐਮ.ਏ. (ਸੰਗੀਤ, ਪੰਜਾਬੀ, ਧਾਰਮਿਕ ਅਧਿਐਨ), ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ

ਸਹਿਯੋਗੀ
ਸ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ▲ ਸ. ਉੱਤਮ ਸਿੰਘ

▲ ਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਵਿਚਾਰ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪਾਦਕ ਜਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ ਟ੍ਰਸਟ ਦਾ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

▲ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ' ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਪੱਤਰ ਨੰ: 4.8.90 ਮਿਤੀ 20.2.91 ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਜ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਹੈ।

▲ Donations are eligible for relief u/s 80G of Income-Tax Act, 1961 (43 of 1961) vide CIT - I / CHD / TECH / 80G / 2008 - 939 dated 19/05/2008 valid upto 31.03.2012

ਚੰਦੇ ਦਾ ਵੇਰਵਾ

▲ **ਦੇਸ਼:** ਇਕ ਕਾਪੀ 15 ਰੁ., ਸਲਾਨਾ 150 ਰੁ.
ਜੀਵਨ ਮੈਂਬਰ 1500 ਰੁ.

▲ **ਵਿਦੇਸ਼:** ਸਲਾਨਾ 30 $, ਜੀਵਨ ਮੈਂਬਰ 300 $

▲ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ' ਲਈ ਡਰਾਫਟ
'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ ਟ੍ਰਸਟ' ਦੇ ਨਾਮ ਹੀ ਭੇਜੇ ਜਾਣ ਜੀ।

ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ ਅਤੇ ਰਚਨਾਵਾਂ ਭੇਜਣ ਲਈ ਪਤਾ
ਸੰਪਾਦਕ, 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ'
422, ਸੈਕਟਰ 15-ਏ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ 160 015
ਫੋਨ : 0172-2772660, 098140 53630
e-mail: drjagirsingh@gmail.com
Website: www.gurshabad.com

sohal specials Computer Type Setting
Phone: 98788 23351

ਡਾ. ਜਾਗੀਰ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰਧਾਨ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ ਟ੍ਰਸਟ' ਨੇ
ਸਿਰਜਣਾ ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼ ਅਤੇ ਸਟੇਸ਼ਨਰਜ਼
ਐਸ.ਸੀ.ਐਫ. 112, ਫੇਜ਼-7, ਮੁਹਾਲੀ ਤੋਂ ਛਪਵਾ ਕੇ
422, ਸੈਕਟਰ 15-ਏ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ

ਇਸ ਅੰਕ ਵਿਚ

ਮਿਤ੍ਰ ਅਸਾਡੜੇ ਸੇਈ 4
ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਪੱਤਰ

ਕਰਉ ਬੇਨੰਤੀਆ 5
ਸੰਪਾਦਕੀ

ਰਾਗੀ, ਢਾਡੀ ਤੇ ਗਿਆਨੀ 7
ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ

ਰਾਗੀ ਜਥਾ : ਭਾਈ ਸੁੱਧ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਿੰਘ 10
ਡਾ. ਜਾਗੀਰ ਸਿੰਘ

ਤਬਲਾ ਵਜਾ ਕੇ ਵਿਸ਼ਵ ਰਿਕਾਰਡ ਬਣਾਇਆ 12

Objectives of the Amrit Kirtan Trust 13

Bhai Samund Singh Ji
A Sikh Religious Musician Par Excellence 14
Harjab Singh Aujla

ਸੁਰ ਲਿਪੀ 25
ਹਰਦੀਪ ਕੌਰ

ਸੁਰ ਲਿਪੀ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ 26

ਮਿਤ੍ਰ ਅਸਾਡੜੇ ਸੇਈ

(ਜੂਨ 1989 ਦੇ ਅੰਕ ਵਿਚੋਂ)

ਤੁਸੀਂ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ' ਦੀ ਬਰਖਾ ਕਰਨ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ, ਸ਼ਾਲਾ ! ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਛਹਿਬਰ ਸਦਕਾ ਸਰਸ਼ਾਰ ਹੋਵੇ। ਸਾਡੀਆਂ ਸ਼ੁਭਕਾਮਨਾਵਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸੰਗ ਹਨ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਹਮੇਸ਼ਾ। ਜੋ ਵੀ ਸਹਿਯੋਗ ਹੋ ਸਕਿਆ ਦਾਸ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ।

ਪ੍ਰੋ: ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਸ੍ਰੀ ਗੰਗਾ ਨਗਰ (ਰਾਜਸਥਾਨ)

ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਬੜੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ' ਟਰੱਸਟ ਵੱਲੋਂ ਗੁਰਮੀਤ ਸੰਗੀਤ ਨੂੰ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮਾਸਿਕ ਪੱਤਰ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ' ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਜਿਹੇ ਪ੍ਰਤਿਭਾਸ਼ਾਲੀ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਭਾਵ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਇਹ ਉਦਮ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਹੈ।

ਕਲਯੁਗ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਹੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਭਲੋ ਭਲੋ ਰੇ ਕੀਰਤਨੀਆ ਆਖਿਆ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖ ਕੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖ ਕੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਪੂਰਨ ਆਸ ਹੈ ਕਿ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ' ਦੁਆਰਾ ਤੁਸੀਂ ਜਿਥੇ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰੋਗੇ ਉਥੇ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਸ਼ੌਂਕ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਮੁਹਾਰਤ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿਓਗੇ।

ਡਾ. ਇੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ,

ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸੀਨੀਅਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਿੱਖਿਆ,

ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਮੋਹਾਲੀ।

ਸੱਚ ਜਾਣਨਾ ਮਨ ਵਿਚ ਬੜੀ ਹੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਉਦਮ 'ਤੇ।

ਭਾਈ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਰਾਗੀ

(ਜਗਾਧਰੀ ਵਾਲੇ)

ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰਾ ਅਤੇ ਘਰ ਘਰ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ ਤੁਹਾਡਾ ਯਤਨ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਹੈ।

ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਖੁਰਾਣਾ,

ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ, ਸ੍ਰੀ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਸੇਵਾ ਸੁਸਾਇਟੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ

'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ' ਵੀਹ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਹੋਇਆ

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਅੰਕ ਵੀਹ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਿਆ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਤੋ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤਕ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਸਬੰਧੀ ਅਨੇਕਾਂ ਸੁਖਾਵੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਾਪਰੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਅੰਕਾ ਵਿੱਚ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਰਾਂਗੇ। ਇਸ ਅੰਕ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਅੰਕ ਵਾਲਾ ਸੰਪਾਦਕੀ ਭਾਵ 'ਕਰਉ ਬੇਨੰਤੀਆ' ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਲੇਖ ਜੋ ਉਦੋ ਛਾਪਿਆ ਸੀ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਅੰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀਹ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਛਪੀ ਸਮੱਗਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਚੋਣਵੇਂ ਲੇਖ ਜਾਂ ਪੱਤਰ ਛਾਪਿਆ ਕਰਾਂਗੇ।

(ਕਰਉ ਬੇਨੰਤੀਆ - ਜੂਨ 1989)

ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਬੜਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ 'ਮਾਤਾ ਕੀ ਆਸੀਸ' ਵੇਲੇ ਹੋਰ ਅਸੀਸਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ 'ਭੋਜਨ ਕੀਰਤਨ ਨੀਤ' ਦੀ ਅਸੀਸ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਅਸੀਸ ਸੰਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਫਲੀਭੂਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੀ ਕੀਰਤਨ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣਾ ਪਿਆ ਤੇ ਹੁਣ ਇਹ ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਨਿੱਖੜ ਅੰਗ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਫਤਹਿਗੜ ਸਾਹਿਬ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਦੂਖ ਨਿਵਾਰਨ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਹਜ਼ੂਰੀ ਰਾਗੀ ਵਜੋਂ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਾ ਸਾਂ। ਜਦੋਂ ਪਿਤਾ ਜੀ (ਭਾਈ ਉੱਤਮ ਸਿੰਘ ਪਤੰਗ) ਦਾ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਥੇ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਧਰਮ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਅਰਥ ਬਦਲ ਦਿੱਤੇ। ਕੀਰਤਨ ਮੇਰੇ ਲਈ ਉਪਜੀਵਕਾ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵਡੇਰੀ ਵਸਤੂ ਬਣ ਗਿਆ। ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਤਿਬੀਰ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਸਦਕਾ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਇਕ ਖੋਜੀ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਗਿਆਨੀ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਕੀਰਤਨ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕਾਈ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਹੀ ਲੈ ਲਿਆ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕਾਲਜ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਸ਼ੇਰਗਿੱਲ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਕੀਰਤਨ ਸਬੰਧੀ ਖੋਜ ਕਰਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਡਾ. ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੋਹਲੀ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਸੁਚੱਜੀ ਅਗਵਾਈ ਅਤੇ ਕਲੇਰਾਂ ਵਾਲੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਸਦਕਾ ਪੀ.ਐਚ. ਡੀ. ਦਾ ਥੀਸਸ (ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਸਬੰਧ) ਪੂਰਾ ਹੋਇਆ। ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਵਿਚ ਡਾ. ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦਰਦੀ ਅਤੇ ਸ. ਭਰਪੂਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦਿੱਤਾ।

ਸ. ਬਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ 'ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ' ਵਿਚ ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਬਾਰੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਸੁਰਾਂ ਨਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਅਤੇ 'ਅਜੀਤ' ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਟੇਪਾਂ ਬਾਰੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਵਾ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਨੂੰ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਇਕ ਅਹਿਮ ਸਥਾਨ ਦਿਵਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸ. ਹਰਜਾਪ ਸਿੰਘ ਔਜਲਾ, ਸ. ਅਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਹਲ, ਸ. ਤੇਜਿੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪਸਰੀਚਾ, ਡਾ ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ, ਸ. ਉਦੈ ਸਿੰਘ ਖੜਬੰਦਾ, ਡਾ. ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੁਆਰ ਆਦਿ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਬੁਲਾ ਕੇ ਪਿਆਰ ਸਤਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਿਤੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਕੀਰਤਨ ਸਾਹਿਤ ਬਾਰੇ ਮੰਗ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਮੰਗ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਪਰਚੇ ਦਾ ਧਿਆਨ ਆਇਆ। ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਲੋਕ ਪ੍ਰਿਯਤਾ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀਰਤਨੀਆਂ, ਸਰੋਤਿਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੱਖਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਰੱਖਦਿਆਂ ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਸੁਚੱਜੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰੋਤਾ ਵਧੇਰੇ ਆਨੰਦ ਮਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਵੀ ਕੀਰਤਨੀਏ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਸੰਭਾਲ

ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਕੂਲਾਂ ਕਾਲਜਾਂ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿਚ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਔਖ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਰਚੇ ਵਿਚ ਉਜਾਗਰ ਕਰੀਏ।

ਪਰਚੇ ਵਿਚ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮੱਗਰੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਇਆ ਕਰੇਗੀ

1) ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਪਰੰਪਰਾ

ੳ) ਵੱਖ ਵੱਖ ਗਾਇਨ ਸ਼ੈਲੀਆਂ

ਅ) ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨੀਆਂ

ੲ) ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੰਗੀਤ-ਘਰਾਣਿਆਂ ਬਾਰੇ

ਸ) ਕੀਰਤਨ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਬਾਰੇ

2) ਜਾਣਕਾਰੀ

ੳ) ਸੰਗੀਤਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ

ਅ) ਰਾਗਾਂ ਬਾਰੇ

ੲ) ਸੰਗੀਤ ਸਾਜ਼ਾਂ ਬਾਰੇ

ਸ) ਸੰਗੀਤ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਪੁਸਤਕਾਂ ਬਾਰੇ

ਹ) ਸੰਗੀਤ ਕੈਸਟਾਂ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਬਾਰੇ

3) ਸੰਗੀਤ ਸਿੱਖਿਆ

ੳ) ਸ਼ਬਦ ਗਾਇਨ ਵਿਧੀ

ਅ) ਹਰਮੋਨੀਅਮ ਸਿੱਖਿਆ

ੲ) ਤਬਲਾ ਸਿੱਖਿਆ

ਸ) ਸ਼ਬਦ ਗਾਇਨ ਸੁਰ ਲਿਪੀ

ਹ) ਸ਼ਬਦ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣ

4) ਰਿਪੋਰਟ ਸੂਚਨਾਵਾਂ

ੳ) ਕੀਰਤਨ ਦਰਬਾਰਾਂ ਬਾਰੇ

ਅ) ਸੰਗੀਤ ਸਮਾਗਮਾਂ ਬਾਰੇ

ਪਰਚਾ ਕਢਣਾ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰੋ: ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਮਾਹਲ, ਸ. ਜੀ.ਐਸ. ਸੋਬਤੀ ਅਤੇ ਐਚ. ਬੀ.ਐਸ. ਚੋਪੜਾ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਸਦਕਾ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ ਟਰਸਟ' ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਮੇਰੀ ਸੁਪਤਨੀ ਕੁਲਵੰਤ ਕੌਰ ਨੇ ਤਾਂ ਟ੍ਰਸਟ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਅਗੇਤੀ ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਲੈਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਬਣਾ ਲਿਆ।

ਆਸ ਹੈ ਤੁਹਾਡੇ ਸਹਿਯੋਗ ਅਤੇ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਸਦਕਾ ਅਸੀਂ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਤੁਹਾਡੀ ਸੰਗੀਤ ਸਾਹਿਤ ਰਾਹੀਂ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹਾਂਗੇ।

Communication Centre
Formal Restaurants
Exhibition Rooms
Accommodation
Informal Eating
Tours & Travels
Conferencing
Floral Shop

THE AROMA

Premium Event Centre
Millennium Centre
Deliberations
Abhinandan
Exporama
Mind Set
Art Craft

Sector: 22 - C, Chandigarh,
Ph.: 2700045-48 **Fax :** 0172-2700051
E-mail : hotelaroma@glide.net.in
Website : www.hotelaroma.com

(ਜੂਨ 1989 ਦੇ ਅੰਕ ਵਿਚੋਂ)

ਰਾਗੀ, ਢਾਡੀ ਤੇ ਗਿਆਨੀ

ਡਾ. ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਹ ਮੁਰਾਦ ਹੈ ਕਿ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਾਗੀਆਂ ਰਬਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਗਾਇਨ ਕਰਨ ਦਾ ਅਵਸਰ ਮਿਲੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਿ ਉਹ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਸਾਡੇ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਾਗੀ ਰਬਾਬੀ ਹੁਣ ਐਥੋਂ ਤੱਕ ਗਿਰ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਨਿਰਾ ਉੱਕਾ ਭੁੱਲ ਨਹੀਂ ਰਹੇ? ਸਗੋਂ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਰਾਗਾਂ ਦੀਆਂ ਤਾਨਾਂ ਤਰਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਲਾਪਣ ਲੱਗ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪਦ ਵੀ ਠੀਕ ਉਚਾਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ, ਖਾਲੀ ਕਲਾਉਂਬਾਜ਼ੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਰਾਗ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸੇ ਰਾਗ ਵਿਚ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵਾਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਰਾਗ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਗਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਜੇ ਐਥੋਂ ਤੱਕ ਹੀ ਬੱਸ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਖੈਰ ਘਾਟਾ ਬਹੁਤ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਢਾਡੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਰਾਗੀਆਂ ਰਬਾਬੀਆਂ ਨੇ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਕੀਤਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਸੁਣਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਨਾਲ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਰੌਣਕ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਪੁਰਾਣਾ ਤਰੀਕਾ ਜੋ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਦੁਆਰਾ ਮਨ ਨੂੰ ਇਕਾਗਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸੀ ਸੋ ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਸਾਖੀਆਂ ਸੁਨਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਢਾਡੀਆਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਰਾਗੀਆਂ ਦਾ ਨਹੀਂ। ਬਲਕਿ ਸਾਰੇ ਰਾਗੀ ਹੁਣ ਕੁਝ ਕੁਝ ਕੰਮ ਉਪਦੇਸ਼ਕਾਂ ਦਾ ਵੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ: ਅਰਥਾਤ ਅਨਮਤਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਮਤ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕਰਕੇ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਹੀ ਦੱਸਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਏਸ ਕਰਕੇ ਅਨਮਤਾਂ ਦੇ ਆਦਮੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਦੀ ਕਦੀ ਗਿਆਨੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ ਅਰਥਾਤ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਅਰਥ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਤਾਂ ਦਾ ਤਅੱਲਕ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਨਾਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਸੋ ਜੇ ਸਾਡੇ ਰਾਗੀ, ਢਾਡੀਆਂ, ਉਪਦੇਸ਼ਕਾਂ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਤਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਣ, ਪਰ ਆਪਣਾ ਅਸਲੀ ਕੰਮ, ਅਰਥਾਤ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਤਿਆਗ ਦੇਣ ਤਾਂ ਘਾਟਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਬੰਨਿਓਂ ਤਾ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਰਸਮ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸਿਓਂ ਜੋ ਢਾਡੀਆਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ, ਉਪਦੇਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ, ਸੋ ਰਾਗੀਆਂ ਨੂੰ ਰਾਗ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਰਨੀ ਪਊ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਰ ਗੁਣਾਂ ਮਿਹਨਤ ਆਪਣੇ ਅਸਲੀ ਕੰਮ (ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ) ਕਰਨੀ ਜਦ ਪਈ ਤਾਂ ਕੋਈ ਹੀ ਬਹਾਦਰ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਰਾਗੀ ਐਸੇ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਜੋ ਚਾਰਾਂ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਕਿਸੇ ਕਾਰ ਦੇ ਕਰਨ ਦੇ ਲਾਇਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਗੇ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਅੰਜਾਮ ਇਸ ਕੰਮ ਦਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਕੁਚਾਲ ਕਿਉਂ ਤੁਰ ਪਈ? (ਸ਼ੁੱਧ ਅਤੇ ਅਖੰਡ) ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਨ ਦਾ ਰਾਗ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ੌਕ ਪਹਿਲੇ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਹੁਣ ਸੰਗਤਾਂ ਕਿੱਸੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਦੇ ਸੁਣਦੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਹੀ ਸੁਣਨ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਖੀਆਂ ਸੁਣਨੀਆਂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਮਨ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ ਪਰ ਹਰ ਇਕ ਕੰਮ ਲਈ ਵੇਲਾ ਵਿਚਾਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੇਲੇ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਸੁਣਿਆਂ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਰਹਿਰਾਸ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਸਮਾਂ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਇਹ ਮਰਿਯਾਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਸਵੇਰੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਵੇਲੇ ਵੀ ਸਾਖੀ ਪ੍ਰਮਾਣ, ਆਨੰਦ ਦੇ ਪਹਿਰ ਦੀ ਚੌਕੀ ਵੇਲੇ ਵੀ ਸਾਖੀ

ਪ੍ਰਮਾਣ, ਪਿੱਛੇ ਕਥਾ ਵੇਲੇ ਵੀ ਸਾਖੀ ਪ੍ਰਮਾਣ, ਰਹਿਰਾਸ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਸਾਖੀ ਪ੍ਰਮਾਣ, ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਲੇ ਵੇਲੇ ਵੀ ਸਾਖੀ ਪ੍ਰਮਾਣ। ਨਹੀਂ ਮਿੱਤਰੋ! ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਵੇਲੇ ਸਿਰਫ਼ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ।

ਭਾਵੇਂ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਭਜਨ ਨਾਲ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਕੁਚਾਲਾਂ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਵੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਖਿੱਚਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਗਾਇਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸਿਵਾਏ ਰਾਗੀ ਸਿੰਘ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਕੇ ਦੂਜੇ ਮਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਚਾਲਾਂ ਨੂੰ ਫਰੋਲਣ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵੱਲ ਮਨ ਨੂੰ ਇਕਾਗਰ ਕਰਕੇ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਬਾਣੀ ਦੇ ਰਸੀਏ ਆਪ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਉਪਰੰਤ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹੇ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵੇਲੇ ਤੱਕ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਅਖੰਡ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਣ ਵੇਲੇ ਆਨੰਦ ਦੀ ਚੌਂਕੀ ਹੋ ਕੇ ਜਦ ਭੋਗ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਸੰਗਤਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕ ਕੇ ਕੰਮ ਕਾਰ ਵਿਚ ਲੱਗਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਪਰੰਤ ਦੁਪਹਿਰ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਕਥਾ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਭਾਵ ਦੱਸੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਕੰਮ ਗਿਆਨੀਆਂ ਦਾ ਸੀ। ਉਪਰੰਤ ਚਰਨ ਕੰਵਲ ਦੀ ਚੌਂਕੀ ਹੋ ਕੇ ਫਿਰ ਦੀਵਾਨ ਬਰਖਾਸਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਸੰਧਿਆਂ ਨੂੰ ਸੋਦਰ ਦੀ ਚੌਂਕੀ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਜਦ ਰਹਿਰਾਸ ਦਾ ਪਾਠ ਹੋ ਚੁੱਕਦਾ ਸੀ ਤਦ ਢਾਡੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਵਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਾਖੀਆਂ ਸੁਣੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਪਸ਼ਚਾਤ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਲੇ ਦੀ ਚੌਂਕੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਾਗੀਆਂ, ਗਿਆਨੀਆਂ, ਢਾਡੀਆਂ ਨੂੰ ਅੱਡ ਅੱਡ ਆਪਣਾ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਕੰਮ ਖੁਦ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਆਪ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਕਿਸ ਵੇਲੇ? ਜਦ ਸਿੱਖ ਕਿਸੇ ਬਾਤ ਦੀ ਬਾਬਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਕੇ ਪੁੱਛਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਅਥਵਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਆਪ ਤੋਂ ਆਪ ਵੰਡ ਅਨੁਸਾਰ ਪਏ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਆਪਣਾ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸੇ ਜੀ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖੀ ਵਿਚ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਖਾਲਸਾ ਉਪਦੇਸ਼ਕਾਂ ਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੇ ਜਥੇ ਗੁਣੀ ਗਿਆਨੀ ਸਮਝ ਕੇ ਇਸ ਕੰਮ ਵਾਸਤੇ ਮੁਕਰਰ ਕਰਨ। ਪਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਈ ਸੱਜਣ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਜਾਣੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਆਪ ਹੀ ਉਪਦੇਸ਼ਕ ਰੱਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਈ ਰਾਗੀ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਛੱਡਕੇ ਉਪਦੇਸ਼ਕਾਂ, ਗਿਆਨੀਆਂ, ਢਾਡੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਕਾਰਨ ਕੀ ਹੈ? ਵਜ੍ਹਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਰਾਗ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ੁੱਧ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਨ ਦਾ ਭਾਵ ਘਟ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਯਥਾਰਥ ਅਰਥ ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਿਰਫ਼ ਸਾਖੀ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਦੇ ਉਪਰ ਹੀ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਪਦੇਸ਼ਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਖੀ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਨੂੰ ਚੂੰਕਿ ਰਾਗ ਦੁਆਰਾ ਦੱਸ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਰਿਝਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਪਰ ਰਾਗੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਰਸ ਦੀਆਂ ਮਸਤ ਸੰਗਤਾਂ ਰਾਗੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਸਾਖੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸੁਣਨਾਂ ਪਸੰਦ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਕਦੀ ਗ੍ਰੰਥੀ ਚੰਗੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਰਾਗੀਆਂ, ਰਬਾਬੀਆਂ, ਢਾਡੀਆਂ, ਉਪਦੇਸ਼ਕਾਂ, ਗਿਆਨੀਆਂ ਦਾ ਅੱਡ ਕੰਮ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਰਾਗੀ ਸਿੰਘ ਕੀਰਤਨ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ। ਢਾਡੀ ਸਿੰਘ ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਸਾਖੀਆਂ ਸੁਨਾਉਣ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨ ਹੁੰਦੇ, ਗਿਆਨੀ ਕਥਾ ਸੁੰਦਰ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੱਸਦੇ ਅਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ਕ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਨਾਲ ਅਨਮਤਾਂ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖ ਅਸੂਲਾਂ ਦੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟਤਾ ਦੱਸ ਸਕਦੇ। ਅਥਵਾ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਧਰਮ (ਸਿੱਖ ਧਰਮ) ਦੀ ਪ੍ਰੌੜਤਾ ਸਿਖਾ ਕੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ

ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਕਾਇਮ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਪੰਥ ਦਾ (ਟੇਸਟ) ਰਸ ਅਰਥਾਤ ਸੁਭਾਅ ਤਬਦੀਲੀ ਖਾਣ ਵੱਲੋਂ ਰੁਕ ਜਾਂਦਾ। ਪਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਣ ਤਬਦੀਲੀ ਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਖਾਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਅਜਬ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਵੀ ਕਦੀ ਛੱਡ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਸੁਭਾਵਾਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਅਨਮਤਾਂ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਆਖਣ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੀ ਕੁਝ ਸਮਝ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਹੋਵੇ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਲਵੇ। ਸੋ ਮਿੱਤਰੋ! ਜਦ ਤੱਕ ਪੰਥ ਵਿਚ ਚੰਗੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਜਗ੍ਹਾ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀਆਂ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਮਰਿਯਾਦਾ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਅਤੇ ਪੰਥ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਨੇ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀਆਂ। ਚੰਗੇ ਗ੍ਰੰਥੀਆਂ ਬਿਨਾਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਬਾਣੀ ਦਾ ਕੋਈ ਅਰਥ ਬੋਧ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਪੰਥ ਦੀਆਂ ਅੱਡ ਅੱਡ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਅੱਡ ਅੱਡ ਸੁਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਏਕਤਾ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ।

'ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ', 16 ਮਈ 1906 ਈ: ਵਿਚੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ

For Sending Courier / Parcels Abroad at Very Cheaper Rates and Through Leading Multinational Courier Companies and Our Self Network Contact us:

FCML WORLDWIDE COURIERS

Sohan Palace, Opposite Bharat Nagar Telephone Exchange, The Mall, Ludhiana 141001

Ph.; 098888-22567; 098140-12567; batrasaab@gmail.com ; www.efcml.com

We Deliver Packages to Many Countries in the world in 48 – 72 Hrs.

HELP NEEDY

ਹੱਥੋਂ ਦੇ ਕੇ ਪੁੰਨ ਕਮਾਈਏ

परोपकार सर्वोपरि

HELP NEEDY

SHARE THE BLESSINGS

? TO LIVE LONG — LEAD NATURAL LIFE

? TO LIVE MEANINGFUL LIFE — JOIN TEAM HELP NEEDY

? TO LIVE FOR EVER — DONATE

• BLOOD • EYES • TISSUES • ORGANS • WHOLE BODY

A UNIQUE GIFT OF LIFE

AN ISO 9001 - 2000 CERT. TRUST

SEWAKS' Charitable Trust (Regd.)

Regd. Office : SCO 1104-05, First Floor, Sector 22-B, Chandigarh-160 022 (INDIA)

Tel. : 0172-5012763, 93161-36268, 98722-84141 Fax : 0172-5012763

e-mail : sewaks@sewaks-helpneedy.com website : www.sewaks-helpneedy.com

BRANCH OFFICE : 2477, STREET 15, DASHMESH NAGAR, LUDHIANA (PUNJAB) PH: 2490820, 98156-18154

✚ Medical Sewa Centre : Village Jhanjeri, P.O. Landran, Tehsil Kharar, Distt. S.A.S. Nagar (PUNJAB) ✚

✚ Medical Sewa Centre : Lal Kothi, Village Behlon, Morni Hills, Distt. Panchkula (HARYANA) ✚

✚ Baba Ram Singh Ji Chugh MEDICAL SEWA HOSPITAL, Vill. Gatauli, Teh. & Distt. Solan (H.P.) ✚

IN THE SERVICE OF HUMANITY SINCE 1994

ਰਾਗੀ ਜਥਾ : ਭਾਈ ਸੁੱਧ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਿੰਘ

ਡਾ. ਜਾਗੀਰ ਸਿੰਘ

ਭਾਈ ਸੁੱਧ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਰਾਗੀ ਜਥਾ 1947 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਫ਼ੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਾਗੀ ਜਥਾ ਸੀ। ਇਸ ਜਥੇ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਜਥਾ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ 'ਕਹਿਬੋ' ਕੋ ਸੋਭਾ ਨਹੀਂ ਦੇਖਾ ਹੀ ਵਰਵਾਨ'। ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਅਰਸ਼ੀ ਰੰਗ ਜੰਮ ਜਾਂਦਾ । ਸਰੋਤੇ ਖੀਵੇ ਹੋ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਇਕ ਵਿਸਮਾਦੀ ਨਜ਼ਾਰਾ ਛਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਜਥੇ ਦਾ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਡਾਢਾ ਖਿੱਚ ਭਰਪੂਰ, ਸ਼ਾਂਤ ਅਤੇ ਕਰੁਣ ਰਸ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਭਾਈ ਸੁੱਧ ਸਿੰਘ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸ਼ਾਹ ਪੁਰ ਦੇ ਪਿੰਡ ਜਬੀ (ਜੋ ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਹੈ) ਦੇ ਜੰਮਪਲ ਸਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਚੇਟਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਤੋਂ ਹੀ ਲੱਗੀ ਸੀ। ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਕ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਏ। ਏਥੇ ਆਪ ਦਾ ਮੇਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਾਗੀ ਭਾਈ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨਾਲ ਹੋਇਆ। ਆਪਸ ਵਿਚ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੇਮ ਸੀ। ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਸਨ। ਇਹ ਪ੍ਰੇਮ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਉਮਰ ਭਰ ਨਿਭਾਇਆ।

ਭਾਈ ਸੁੱਧ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਤੀਜੇ ਭਾਈ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਰਾਗੀ ਜਥਾ ਬਣਾਇਆ। ਭਾਈ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੰਗੀਤ ਸਿੱਖਿਆ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨੇੜੇ ਉਦਾਸੀ ਬਾਵਾ ਗੁਲਾਬ ਦਾਸ, ਬਾਵਾ ਨਿਹਾਲ ਦਾਸ ਦੇ ਡੇਰੇ ਤੋਂ ਲਈ ਸੀ। ਇਸ ਡੇਰੇ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਲੰਗਰ ਚੱਲਦਾ ਸੀ। ਆਪਦਾ ਗਲਾ ਬਹੁਤ ਸੁਰੀਲਾ ਸੀ। ਆਪ ਰਾਗ ਤਾਲ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨ ਸਨ। ਭਾਈ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਚਾਚਾ ਸੁੱਧ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਸਨ। ਆਪ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਥੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਰਹੇ। ਭਾਈ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੇ ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਭਾਈ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਿੰਘ ਕੋਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬਣਾਈਆਂ ਤਰਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸੁਣਦੇ ਤੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਭਾਈ ਸੁੱਧ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਿਘ ਦੇ ਜਥੇ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਦਾ ਇਕ ਕਾਰਨ ਇਹ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਜਥੇ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਚੀਫ਼ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਹਾਸਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਜਥਾ ਚੀਫ਼ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਵੱਲੋਂ ਆਯੋਜਿਤ ਸਿੱਖ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਕਾਨਫਰੰਸ ਲਈ ਉਗਰਾਹੀ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਅਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇੰਜ ਇਸ ਜਥੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਲਾ ਦੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਭਰਪੂਰ ਮੌਕੇ ਮਿਲਦੇ ਰਹੇ।

ਇਹ ਜਥਾ ਕਲਾਸੀਕਲ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਾਹਿਰ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਕੀਰਤਨ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਜਥਾ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। 1938 ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਹੋਈ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ ਇਸ ਜਥੇ ਨੇ ਰਾਗ ਜੈਜਾਵੰਤੀ ਗਾਇਆ ਤੇ ਰਾਗੀ ਜਥਿਆਂ ਵਿਚ ਦੂਜਾ ਸਥਾਨ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ। 1943 ਨੂੰ ਸਿਆਲਕੋਟ ਵਿਖੇ ਹੋਈ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ ਰਾਗ ਕੇਦਾਰਾ ਗਾਇਆ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਾਨ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਜਲੰਧਰ ਵਿਖੇ ਰਾਰ ਸੋਰਠ ਗਾ ਕੇ ਦੂਜਾ ਸਥਾਨ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ।

ਇਸ ਰਾਗੀ ਜਥੇ ਨੇ ਵਿਦਿਅਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ। ਇਹ ਉਗਰਾਹੀ ਕਰਕੇ ਮਾਇਆ ਲਿਆਉਂਦੇ ਤੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਖਰਚ ਚਲਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਸ਼ਾਹਪੁਰ ਦੇ ਸਕੂਲ ਦਾ ਖਰਚ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸੁੱਧ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮਕਾਨ ਤਕ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਭਾਈ ਸੁੱਧ ਸਿੰਘ ਵਿਚ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਮਾਦਾ ਸੀ। ਆਪ ਸਾਧੂ ਸੁਭਾ ਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਹਰ ਵੇਲੇ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਕਦੇ ਵਿਹਲੇ ਨਹੀਂ

ਬਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹਦੇ, ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਤੇ ਜੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਪਣੇ ਕੱਪੜੇ ਹੀ ਸਿਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ।

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸਦਕਾ ਆਪ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਰਚਿਤ 'ਗੁਰਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ' ਦਾ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਕਈ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਆਪਣੇ ਪੱਲਿਓ ਖਰੀਦ ਕੇ ਦਿੱਤਾ।

ਇਸ ਰਾਗੀ ਜਥੇ ਨੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਲਗਭਗ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ। ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਮੰਗ 'ਤੇ ਦੋ ਸਾਲ ਰੰਗੂਨ ਵਿਚ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ।

ਭਾਈ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੜਕੇ ਸ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਰਤਨ ਦੀ ਗਾਈ ਹੋਈ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਹੁਣ ਤੱਕ ਵੀ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਰਹੇ ਹਨ। ਸ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਰਤਨ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਰੇਡੀਓ ਅਤੇ ਟੀ.ਵੀ. 'ਤੇ ਸਰਵਿਸ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਆਪ ਚੰਗੇ ਲਿਖਾਰੀ ਵੀ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਲੇਖਕ ਵਜੋਂ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਭਾਈ ਸੁੱਧ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਾਗੀ ਜਥੇ ਦੀਆਂ ਕੀਰਤਨ ਪ੍ਰਤੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਭਾਈ ਸੁੱਧ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਐਵਾਰਡ ਦੇ ਕੇ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ।

ਆਸਾ ਘਰੁ ੭ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਰਿਦੈ ਨਿਤ ਧਿਆਈ ॥
Meditate continually on the Name of the Lord within your heart.

ਸੰਗੀ ਸਾਥੀ ਸਗਲ ਤਰਾਂਈ ॥੧॥
Thus you shall save all your companions and associates. ||1||

ਗੁਰੁ ਮੇਰੈ ਸੰਗਿ ਸਦਾ ਹੈ ਨਾਲੇ ॥
My Guru is always with me, near at hand.

ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਤਿਸੁ ਸਦਾ ਸਮ੍ਹਾਲੇ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥
Meditating, meditating in remembrance on Him, I cherish Him forever. ||1||Pause||

ਤੇਰਾ ਕੀਆ ਮੀਠਾ ਲਾਗੈ ॥
Your actions seem so sweet to me.

ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਪਦਾਰਥੁ ਨਾਨਕੁ ਮਾਂਗੈ ॥੨॥੪੨॥੯੩॥
Nanak begs for the treasure of the Naam, the Name of the Lord. ||2||42||93||

Page 394

With best compliments from a wellwisher

ਪਰਮਜੋਤ ਸਿੰਘ ਨੇ 313 ਘੰਟੇ, 13 ਮਿੰਟ ਤੇ 13 ਸੈਕਿੰਡ ਤਬਲਾ ਵਜਾ ਕੇ ਵਿਸ਼ਵ ਰਿਕਾਰਡ ਬਣਾਇਆ

ਜਦੋਂ ਮਨ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨਿਵੇਕਲਾ ਕਰ ਗੁਜ਼ਰਨ ਦੀ ਤਾਂਘ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਮੁਕਾਮ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਸਥਾਨਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਦੁਖ ਨਿਵਾਰਨ ਸਾਹਿਬ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਖੇ ਗਿਨੀਜ਼ ਬੁੱਕ ਆਫ਼ ਵਰਲਡ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿਚ ਦਰਜ ਲਗਾਤਾਰ 301 ਘੰਟੇ ਤਬਲਾ ਵਜਾਉਣ ਦਾ ਕੀਰਤੀਮਾਨ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਦੇ ਰਾਮਾਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਵੱਲੋਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਪਿਛਲੇ ਰਿਕਾਰਡ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਵਾਲੇ ਸਾਬਤ ਸੂਰਤ ਸਿੱਖ ਤਬਲਾ ਵਾਦਕ ਪਰਮਜੋਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦੌਰਾਨ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਗਾਤਾਰ 313 ਘੰਟੇ 13 ਮਿੰਟ ਅਤੇ 13 ਸਕਿੰਟ ਤਬਲਾ ਵਜਾ ਕੇ ਜੋ ਨਵਾਂ ਵਰਲਡ ਰਿਕਾਰਡ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਪਿੱਛੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਅਸੀਸਾਂ ਹਨ। ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸਿੱਖ ਤਬਲਾ ਵਾਦਕ ਪਰਮਜੋਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਾਮਾਕ੍ਰਿਸ਼ਨਨ ਦੇ ਬਣਾਏ ਗਏ ਵਰਲਡ ਰਿਕਾਰਡ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇਣ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮਕਸਦ ਜਿਥੇ ਆਪਣੇ ਉਸਤਾਦ ਸਾਹਿਬਾਨ ਕੋਲੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਲੋਹਾ ਮਨਵਾਉਣਾ ਸੀ, ਉਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਝੰਡੇ ਨੂੰ ਬੁਲੰਦ ਕਰਕੇ ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵੱਲ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ ਵੀ ਸੀ। 29 ਸਾਲਾ ਤਬਲਾ ਵਾਦਕ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨ ਸ. ਪਰਮਜੋਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਲਗਾਤਾਰ 15 ਦਿਨ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਦੁਖ ਨਿਵਾਰਨ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਨਵਾਂ ਰਿਕਾਰਡ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੀ ਕਲਾ ਦੇ ਜੌਹਰ ਦਿਖਾਏ ਅਤੇ ਇਸ ਪੂਰੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਵੀਡੀਓ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਅਬਜ਼ਰਵਰਾਂ (ਧਵਨੀ ਮਿਊਜ਼ਿਕ ਆਰਗੇਨਾਈਜੇਸ਼ਨ) ਦੀ ਦੇਖ ਰੇਖ ਹੇਠ ਕਰਵਾਈ। ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਲਗਾਤਾਰ ਤਬਲਾ ਵਜਾਉਣ ਦੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਪਿਛਲੇ 301 ਘੰਟੇ ਦੇ ਵਰਲਡ ਰਿਕਾਰਡ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਪਿੱਛੇ ਸਾਰਾ ਸੇਹਰਾ ਕਿਸਦੇ ਸਿਰ ਬੰਨ੍ਹਦੇ ਹਨ ? ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਸਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਰਿਕਾਰਡ ਮੇਰਾ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸਮੂਹ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਸੀਸਾਂ ਦੇ ਸਦਕਾ ਮੈਂ ਇਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈ ਕੇ ਕਾਮਯਾਬੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਦੀ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਕਲਾ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦੇ ਲਈ ਉਹਜਲਦੀ ਹੀ ਆਪਣੇ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਦੇ ਉਦਮ ਸਦਕਾ ਵੈਬਸਾਈਟ ਨੂੰ ਲਾਂਚ ਕਰਨਗੇ। ਲਗਾਤਾਰ 313 ਘੰਟੇ 13 ਮਿੰਟ ਅਤੇ 13 ਸੈਕਿੰਡ ਤਬਲਾ ਵਜਾਉਣ ਦਾ ਵਰਲਡ ਰਿਕਾਰਡ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੂਜੀ ਸਵੇਰ ਪਰਮਜੋਤ ਸਿੰਘ ਤਬਲਾ ਵਾਦਕ ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹਾਲ ਅੰਦਰ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਜੁੜ ਬੈਠੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੁਖ ਸੇਵਾਦਾਰ ਸ. ਪ੍ਰਿਤਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੈਕਾਰਿਆਂ ਦੀ ਗੂੰਜ ਵਿਚ ਸਨਮਾਨਿਤ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਗੌਰਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਰਾਮਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਨ ਵਲੋਂ ਲਗਾਤਾਰ 301 ਘੰਟੇ ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਵਜਾਉਣ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਬਤ ਸੂਰਤ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨ ਪਰਮਜੋਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਕ ਨਵੇਂ ਕੀਰਤੀਮਾਨ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਲੁਧਿਆਣਾ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਨਾਮ ਇਕ ਵਾਰੀ ਫਿਰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਉਪਰ ਚਮਕਾ ਦੇਣ ਵਿਚ ਸਫ਼ਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ।

'ਗੁਰਸਿੱਖ ਸੰਜੋਗ' ਵਿਚੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ

THE SIKH REVIEW
(A Monthly Magazine)

116, Karnani Mansion
25-A, Park Street, Kolkata

OBJECTIVES OF THE AMRIT KIRTAN TRUST

1 To provide financial aid to one or more educational, social, welfare institutions, health centres, homes for the poor and the destitute in any part of the Indian Republic or abroad.

2 To help the poor and deserving, regardless of their religion, caste and creed.

3 To award stipends, scholarship or any other form of financial assistance to the needy & deserving, preference being given to the destitute children and orphans.

4 To help young men & women in imbibing their rich religious and cultural heritage by promoting and organising Shabad Gayan competitions, essay-writing competitions, Debates, Education competitions, etc.

5 To start and maintain institutions of general welfare or educational in nature and to eradicate social evils through publicity, Lectures, display of relevant films and publication of pamphlets.

6 To publish books, magazines and other literature, for children in particular and the public in general, to inculcate in them the finest values of good citizenship and to build up their high moral character.

7 To establish libraries for the benefit of the public.

8 That the benefits accruing from the objects of the Trust shall not be restricted or confined to members of any particular community, caste, creed, religion or faith.

9 To utilise the Trust for advancement of any other object of general public utility.

10 That Surplus generated by any activity of the trust shall be used wholly for one of the objects of the trust as specified above, whether in the year of generation or be accumulated, to be used for charitable purposes in any subsequent year

Note: Donations are eligible for relief u/s 80G of Income -Tax Act, 1961 (43 of 1961) vide CIT - I / CHD / TECH / 80G / 2008 - 939 dated 19/05/2008 valid upto 31.03.2012

Bhai Samund Singh Ji
A Sikh Religious Musician Par Excellence

Harjap Singh Aujla

"So kyon visre meri maaye" was a "Shabad of Gurubani" being broadcast on radio in a highly emotional tone and texture by an unheard of but extraordinary voice. This highly cultured voice completely mesmerized me when I tuned in to All India Radio Jalandhar-Amritsar some day way back in 1952. Later on after the singing of the Shabad was over, the announcer politely exclaimed in Punjabi "You have just heard the voice of Bhai Sumund Singh Ragi singing a Shabad". My father (Late Sardar Sochet Singh), during the years of his college education, had heard this sweet, magical, flexible and emotive voice for the first time in mid nineteen twenties at "Gurdwara Janam Asthan Sri Nankana Sahib", during the marathon celebrations of the Birth Anniversary of Sri Guru Nanak Dev ji. Sirdar Kapur Singh, who later on became an ICS Officer and a member of parliament was with him. Since that moment my father became a lifelong admirer of Bhai Samund Singh ji and with extreme reverence my father used to call Bhai Samund Singh ji as the Samunder of Gurmat Sangeet (the ocean of Sikh Religious Music). In my case too from that ominous morning of 1952, even I became a big fan of the sweet, melodious and enchanting voice of Bhai Samund Singh ji. Whenever the gifted singer Bhai Samund Singh ji happened to visit the studios of All India Radio Jalandhar, he was accorded the respect he amply deserved.

The authorities of All India Radio Jalandhar - Amritsar decided to fix every Friday of the week for predominance of "Shabad Kirtan" programmes at this regional radio station. His other contemporaries like Bhai Amrik Singh of Amritsar, Bhai Gurcharan Singh Avtar Singh of Sultanpur Lodhi, Bhai Munsha Singh of Kapurthala and Bhai Harchand Singh were invited to the radio station once a month, but Bhai Samund Singh ji was invited at least once in every fortnight to perform live at Punjab's only radio station. During those days this radio station had a large number of its own musical instruments including several "Tanpuras" (a string instrument which accompanies every North Indian Classical musician during the rendition of pure classical numbers). Bhai Sumund Singh and Master Rattan of Phagwara were always requested to choose any one of the Tanpuras for accompaniment. Most other musicians had to bring their own Tanpuras. One of the staff artists, an accomplished clarinet player, had become a big fan of Bhai Samund Singh ji. He was always insistent of accompanying Bhai Sahib during rendition of "Shabad

Kirtan". Similarly a violinist also was always eager to play his instrument with Bhai Sahib. These facts and several other such incidents were told to me by Late Sardar Jodh Singh, retired Assistant Station Director of All India Radio Jalandhar. During his twice a month visits to the radio station, Sardar Jodh Singh almost invariably invited Bhai Samund Singh ji to have lunch at his residence. They remained very good lifelong friends. When Bhai Samund Singh died in January of 1972, Sardar Jodh Singh was in shock and disbelief.

Sardar Jodh Singh also told me that the ancestry and relatives of Bhai Samund Singh ji hailed mostly from the districts of Sheikhupura, Gujjranwala, Lyallpur and Montgomery. Sardar Jodh Singh himself belonged to Gujjranwala district but, before independence and division of the Indian Sub-continent, he served as a head master at Lyallpur (now Faisalabad) in Pakistani Punjab. According to S. Jodh Singh, strict religious discipline (Nitneim) and regular "Riyaz" of the Ragas was a hallmark of Bhai Samund Singh's lifestyle from childhood onwards.

Bhai Samund Singh was born in A.D. 1900 in a relatively unknown village called "Mulla Hamza" in Montgomery (now Sahiwal) district in Multan administrative Division of West Punjab. This district was famous for its wealthy Sikh farming community and was one of the favourite districts of the British rulers. Although the Sikhs constituted barely ten percent of the population of that district, yet financially they were very well off and were controlling the economy of the area. Sikhism had developed deep roots and was thriving in this area. Several Hindu families of the area also used to baptize their elder son as a practicing Sikh. One of the role-models for the Sikh community of the area was the devout Sikh family of Bhai Huzoor Singh ji, the illustrious father of Bhai Samund Singh ji, and their ancestors. At a very young age, approximately between the ages of six to ten, Bhai Hazoor Singh had set a vigorous training regime for his son. He was made to learn "Japuji Sahib" and "Rehraas" by heart before the age of ten. By the age of twelve, Bhai Samund Singh had learnt at least one thousand Shabads of Sri Guru Granth Sahib by heart. He had also undergone proper ab-initio training in several commonly sung "Gurmat Sangeet Raagas" and other common ragas by that age. For Bhai Samund Singh training in Ragas and mastering the technique and grammar of rendition was a lifelong obsession. Even while lying in the bed, he will have his Tanpura by his side. He experimented with singing each Shabad in several Ragas and Talls (beats). Some of the Ragas were prescribed in holy "Sri Guru Granth Sahib", others were similar in "Thath" (family) and some were purely based on the time of singing. Choice of the Raaga in accordance with the time of the day or night was very important for Bhai Samund Singh ji

The family lived and served in the historic shrines at Nankana Sahib (the birth place of Sri Guru Nanak Dev ji and

the neighbourhood). At the young age of twelve, Bhai Samund Singh used to regularly perform at least one of the several "Chowkis" of Shabad Kirtan performed every day at Gurdwara Janam Asthan Sri Nankana Sahib (district Sheikhupura of Lahore division). The then hereditary managers of the shrines were called "Mahants". They had a number of failings, which have been highlighted in several written documents and weaknesses in their opulent and indulgent lifestyles, but they had something good also to their credit. They were quite knowledgeable about the requirements of Sikh religious music. They knew the correct structure of the Raagas and they could quickly distinguish between an accomplished Raagi (one who does rendition of Sikh religious music) and an ordinary Raagi. One such manager discovered the extraordinary talent in Kaka Samund Singh at the age of twelve and he offered him a permanent position of "Huzoori Kirtania" at the important Sikh shrine.

Before the partition of Punjab, two historic shrines were especially known for their fine traditions of "Gurmat Sangeet". One such shrine was the Golden Temple in Amritsar and the other one was "Gurdwara Janam Asthan Sri Nankana Sahib". Dhrupad style of "Gurmat Sangeet", prevalent during the time of the ten Gurus, attained its peak in the Golden Temple approximately four hundred years ago. The "Khayal Shelley" of "Shabad Kirtan" started taking shape during the time of the Tenth Master Guru Gobind Singh ji, but in Punjab it attained its peak during and immediately after the reign of Maharaja Ranjit Singh. Bhai Samund Singh was basically an exponent of "Khayal Shelley" of "Shabad Kirtan". Bhai Samund Singh did sing some "Dhrupads" too, which due to his great voice and versatile modulation were considered professional masterpieces.

By the middle of the nineteenth century, most of the "Rababi Kirtanyas" had mastered the rendition of "Khayal Shelley", but somehow they had the tendency of extending the "Khayal" format too long and wide by starting with a long "Alaap" (before starting drum beat) and gradually going into "Jorh Alaap" (including drumbeat), before starting the rendition of Shabad in "Vilambhat Lai" (slow tempo) and then warming up to Madh Lai" (medium tempo) and finally going into the fast climax tempo called "Dhrutt Lai". While doing "Dhrutt Lai" many times the wording of the "Gurbani" became less clear or unintelligible.

Bhai Samund Singh, on the other hand, gave utmost importance to the clarity of words of "Gurbani". He mastered a new format. After a short "Alaap" he used to go directly into the "Madh Lai" and completed the entire "Shabad" in the same tempo. Most of the time, he completely omitted the "Dhrutt Lai". This resulted in marked clarity in words, which was also the aim of the ten "Guru Sahibaan". Bhai Samund Singh's style of rendition was named "Chhota Raaga Shelley". In spite of Bhai Samund Singh's innovation, the "Rababi Kirtanias" continued

following the longer "Khayal Shelley" format. The Rababis often used to over-indulge in exhibition of their skills in classical music during their renditions. This practice in Punjabi was called "Taan Paltas". But this kind of excessive display of classical skills was alien to Bhai Samund Singh ji. For him his ultimate master (the Guru) was supreme and the Raaga was subservient to his "Guru's" message.

From 1912 onwards up to August of 1947, Bhai Samund Singh served as a "Hazoori Ragi" and later approximately after 1935 as the leading "Hazoori Raagi" of "Gurdwara Janam Asthan Sri Nankana Sahib". During his service at Nankana Sahib, he came in contact with a number of "Kirtanias" of name and fame. A lot of them were the "Rababis", who were considered masters of the art of North Indian Classical Music. His interaction with them was extremely useful to him as well as to them. Each one was learning something new from the vast reservoir of knowledge attained by the other maestros. Among some of his contemporary Rabani Kirtanias were Bhai Tana Singh, Bhai Gurmukh Singh Fakkar Bhai Sarmukh Singh Fakkar and Bhai Pall Singh Bhai Jaswant Singh to name a few. Some Rababis had retained their Islamic names and were not baptized (practicing) Sikhs. They included Bhai Naseera, Bhai Sudarshan, Bhai Rashida. On special occasions, some Rababis used to come from Amritsar to perform at various Gurdwaras in Nankana Sahib. They included Bhai Chanan, Bhai Mehar, Bhai Faiz, Bhai Lal, Bhai Chand and Bhai Taba to name a few.

In 1925, after a prolonged struggle for the liberation of historic gurdwaras from the control of the "Mahants", under a British Indian Act, the democratically elected Shiromani Gurdwara Prabandhak Committee (SGPC) came into being. It was headquartered in the Golden Temple Complex in Amritsar and it exercised jurisdiction over most of the historic Sikh shrines located in the Provinces of Punjab and North West Frontier Province (NWFP) in undivided India. Among the gurdwaras taken over by the SGPC, the second most important was "Gurdwara Janam Asthan Sri Nankana Sahib". The enthusiastic membership of this new committee quickly went into business and made several changes, including exchange and transfer of "Raagi Jathas" from one historic shrine to the other. During this time Bhai Samund Singh also started traveling a lot.

The rich and influential "Sikh Sangat" of Lyallpur, Sri Ganganagar, Montgomery and Gujjranwala was always pleased to invite Bhai Samund Singh ji to perform "Shabad Kirtan" in the local Gurdwaras at Lyallpur, Montgomery, Gujjranwala, Sri Ganganagar, Tobha Tek Singh, Samundri, Okarha, JArhanwala, Mandi Burewal and Gojra to name a few. There were some very staunch Sikhs living in far flung areas of North West Frontier Province, Balochistan and Sindh. They also used to invite Bhai Samund Singh ji to perform "Shabad Kirtan" in their Gurdwaras. This spread his name and fame in far away

places. Members of the Sikh community, where ever he went showered at him a lot of love and respect.

At "Gurdwara Janam Asthan Sri Nankana Sahib", the longest and the most demanding "Shabad Chowki" was that for "Asa Di Vaar". Starting well before sun-rise and ending at dawn, it lasted at least two hours. After 1935, Bhai Samund Singh was accorded more slots each month to perform this "Chawki". Bhai Samund Singh discharged this duty with utmost devotion and reverence. He mastered the technique of rendition of "Asraje Tunde Di Dhuni" to perfection. I have heard "Asa Di Vaar" rendered by Bhai Santa Singh, Bhai Samund Singh and Bhai Budh Singh Taan. As far as the "Asraje Tunde Di Dhuni" is concerned, all three are quite identical. Bhai Santa Singh's tempo was slightly faster. If we listen to the present day "Kirtanias" of the Golden Temple, we can find out that there is no standardization of rendition of "Asraje Tunde Di Dhuni" anymore. Bhai Samund Singh, as said earlier was very particular about the time of the Raaga. He rarely made a variation from the strict time regime of the Gurmat Raagas.

All India Radio Lahore, the then only radio station in Punjab, opened in a state of the art studio complex in 1937. This radio station needed a host of artists of all kinds and hues. In the religious category they needed "Muslim Naat and Qawali singers", "Sikh Gurmat Sangeet singers" and "Hindu Bhajan singers". Bhai Samund Singh ji of "Gurdwara Janam Asthan Sri Nankana Sahib" and Bhai Santa Singh ji of the Golden Temple Amritsar were approved as the staff artists in the very first year. Soon they both attained the "A Class" in their category. These two stalwarts had contrasting styles. Bhai Santa Singh sang invariably in very high notes and he mastered this technique, but Bhai Samund Singh always sang in a completely relaxed style in all kinds of notes, and seldom went into the difficult to produce highest notes. Bhai Santa Singh mostly sang in "Kehrwa Tall" and laid most stress on his highly cultured voice, but Bhai Samund Singh used most of the "Talls" used by the contemporary and ancient Sikh musicians. Bhai Samund Singh by prolonged "Riyaz" had developed such a fine "Murki" in his voice that he could render the most difficult modulations with perfection and ease. A lot of musicians tried to imitate him, but he was hard to imitate.

At All India Radio Lahore, Bhai Samund Singh came in contact with all time great maestros like Bade Ghulam Ali Khan, Vinayak Rao Patwardhan, Dalip Singh Bedi (later Dilip Chander Vedi), Barqat Ali Khan, Din Mohammad, Kallan Khan, Harish Chander Bali and Master Rattan. Between performances and afterwards, they used to run into each other. Each one of them was not afraid of asking the other about the finer points of classical music. These discussions several times led to heated discussions too, but soon every difference of opinion used to be resolved amicably. Bhai Samund Singh used to commute, at least once every month to Lahore from Nankana

Sahib. In the same way Bhai Santa Singh used to commute from Amritsar to Lahore. Bhai Sudh Singh and Pradhan Singh were also later on approved as radio singers. A local artist Bhai Budh Singh Taan was the only approved radio singer, who used to perform "Shabad Kirtan" as a solo artist. While in Lahore, Bhai Samund Singh used to stay overnight at "Gurdwara Dehra Sahib Lahore" and used to perform a "Chowki" over there too. Whenever Bhai Samund Singh's voice was heard over the airwaves, the evening crowds at Gurdwara Dehra Sahib Lahore used to swell several times. Among the listeners usually present were a lot of Muslims, Hindus and Christians. Music Director Vinod was one of the Christians, who used to listen to Bhai Samund Singh ji at "Gurdwara Dehra Sahib Lahore". In order to stay within their time constraints, All India Radio Lahore used to determine the time limit of the "Shabad" to be sung. Bhai Samund Singh, during rehearsal, used to sing each stanza at least once and if he could not complete the entire "Shabad" within the stipulated time slot, he used to refuse singing of that "Shabad" for the radio. It was not his principle to leave any part of the "Shabad" unsung. His strict "Gurmat" principles were always his strength and the authorities of All India Radio never defied his argument.

Bhai Samund Singh used to sing Shabads in the minimum possible time while singing for All India Radio, but at the time of performing "Kirtan" in the homes and Gurdwaras, he was more relaxed and he took more time to sing the same Shabad doing full justice to each "Elahi" (Godly) word. He did not like doing "Katha" while doing Kirtan. Bhai Vir Singh, the yesteryear's poet laureate of Punjabi, was very much opposed to performance of "Katha" also by the Kirtanias. He (Bhai Vir Singh) believed that "Katha" should be the domain and profession of the "Kathakars" (preachers and interpreters of the Guru's word) and "Kathakars" should leave the art of singing of the Shabad" to the professional "Kirtanias", who always could do a better job of "Kirtan" and Bhai Samund Singh always agreed with Bhai Vir Singh's advice.

"Thumri" is a semi-classical form of North Indian classical music. It took concrete shape during the middle decades of the nineteenth century. "Thumri" in a most effective manner conveys the subtle emotions of love, devotion and the pangs of separation from the lover. In "Gurbani" also there are numerous Shabads conveying similar emotions. The only difference being that in "Gurbani" love and devotion are directed towards "The Guru" and the God almighty. "Thumri" had not been a form of music in Punjab until the second decade of the twentieth century. In fact Bade Ghulam Ali Khan, a contemporary and a good personal friend of Bhai Samund Singh, perfected the Punjabi version of singing of "Thumri" (Patiala Gharana Style of Thumri) during nineteen thirties and forties. He went on to record his best rendition of "Thumris" during the decade of nineteen forties.

Bhai Samund Singh, who had heard the greatest exponents of "Thumri" right from Amritsar born Indu Bala to the most recorded Kamla Jharia of Bihar, Barqat Ali Khan, Bade Ghulam Ali Khan and others, had evolved his own "Shabad Gayan in Thumri Ang" by selectively adopting the "Thumri" style in his renditions of "Shabads". This innovation found its acceptance by the Sikhs in overwhelming numbers. Some of such Shabads were originally sung at All India Radio Lahore. During those days tape recordings and transcripts of radio programmes were not made by All India Radio. Because of such reasons his renditions of the thirties and forties are not available for the listeners. Bhai Gurmeet Singh Shant of Jalandhar has in recent years adopted the "Thumri" style of music for some of his tunes and the Sikh community has welcomed it as a pleasant innovation..

It was the communal frenzy and bloodshed of horrific proportions at the time of creation of Pakistan that led the family of Bhai Samund Singh ji to leave their ancestral homes and hearths for good and migrate to the holy city of Amritsar in the Indian Punjab. Such decisions are rather tough to make, especially when you have spent your entire life at the birth place of the founder of your faith.

Soon after independence and the division of Punjab into Indian (East Punjab) and Pakistan's (West Punjab), Bhai Samund Singh camped in Amritsar, where he took a position as a "Hazoori Raagi" at the Golden Temple. Another brilliant contemporary of his, Bhai Chand (a Rababi Muslim Kirtania) was still serving as a "Kirtania" at the Golden Temple but was on his way out and ready to leave for Pakistan. After going to Pakistan, Bhai Chand became a lonely and disgraced person, who eventually could not compromise with the circumstances. And one day he committed suicide as a frustrated and a financial wrecked man. Within a couple of years Bhai Samund Singh decided to become a freelance "Kirtania" and shifted his residence to Ludhiana, where he lived for the rest of his life.

Bhai Samund Singh became an "A Class" artist of All India Radio Jalandhar - Amritsar, when this newly established radio station was commissioned in 1948. Most of the staff at this radio station had migrated from Pakistan and some had already served at All India Radio Lahore. For a short-while Sardar Kartar Singh Duggal, a veteran from All India Radio Lahore and Peshawar, served as a top official at this new radio station. Sardar Jodh Singh, a refugee from Lyallpur and Gujjranwala also joined as a producer of programmes in Punjabi at this new radio station. Bhai Samund Singh was the most revered religious and classical musician at this station. Occasionally he performed at the Delhi and Lucknow stations of All India Radio too. While performing at the Delhi station, his talent caught the attention of the experts of classical music at the national capital station. On their recommendation, Bhai Samund Singh got the unique distinction of becoming the first

Sikh religious classical musician to perform a one and a half hour long live programme in the prestigious "Weekly Akhil Bharatiya Programme of Classical Music on a Saturday evening. This special programme had a record listenership. He performed so well and with such a remarkable ease that at the end of the programme he was given a big ovation by all. After that he started performing more frequently at All India Radio Delhi and other regional stations.

The Chief "Khalsa Diwan Amritsar", the premier institution that established the Khalsa College Amritsar and several other Sikh educational institutions used to hold annual "Sikh Educational Conferences" not only in Amritsar, but other large Indian cities too. Bhai Samund Singh was always a respected invitee in those conferences and he invariably was the official "Kirtania".

During the "1969 Quin Centennial Celebration of the Birth of Guru Nanak Dev ji", a set of five long playing records was published and Bhai Samund Singh was the most prominent singer featured on this one of a kind set of records. While serving in Nankana Sahib and singing for radio in Lahore, Bhai Samund Singh somehow did not allow cutting of gramophone discs of Shabad Kirtan rendered by him, but during the nineteen sixties, his voice was featured prominently on several 33rpm long playing records. Some of his Kirtan performances at All India Radio were also recorded on professional fast speed tapes.

During the nineteen sixties, Professor Taaran Singh MA PhD, one of the heads of departments at the Punjabi University in Patiala wanted to record "Shabad Kirtan" in original vintage tunes by the great masters of the Sikh religious music. He got especially worried after the untimely death of Bhai Santa Singh ji at age sixty two in 1966. After obtaining due permission from the then vice chancellor of the university, he got the project going. Among the first Raagis whom he requested to record in their original "Reets" was Bhai Samund Singh ji. Others included Bhai Dharam Singh Zakhmi. Bhai Samund Singh recorded several Shabads in his inimitable style. Later on Bhai Samund Singh suggested that Bhai Avtar Singh and Gurcharan Singh, the illustrious sons of Late Bhai Jawala Singh ji of Sultanpur Lodhi had a vast reservoir of original "Gurmat Sangeet" in ancient "Dhrupad" and "Dhamar" style, which deserves preservation. On this suggestion Professor Taaran Singh requested Bhai Avtar Singh and Bhai Gurcharan Singh, who were at that time serving in various historic Gurdwaras of Delhi to record unique "Reets" of "Shabad Kirtan" in their original tunes for the Library of Punjabi University at Patiala. Both Bhai Avtar Singh and Bhai Gurcharan Singh told me that they also recorded five hundred vintage tunes of "Shabad Kirtan" in their voices accompanied by Tanpura. By now, according to the best of my knowledge, neither the recordings of Bhai Samund Singh ji nor the recordings of Bhai Avtar Singh and Gurcharan Singh are now

available with the university. Such is the pathetic state of storage and preservation in our top universities too.

Sohan Singh Misha, a brilliant poet of Punjabi and an academician, served All India Radio Jalandhar in various capacities. Due to his brilliance, he rose to become the second senior-most official at this capital station. He was very jovial and lively person and a blunt talker too. Once he told me that he treats religion in any form with utter disregard, but when Bhai Samund Singh sings, he (Misha) is transported into a new world of ecstasy and romanticism rarely experienced when the others sing. He further told me that it would have been better if Bhai Samund Singh would have been a "Ghazal" singer too and he (Misha) would have composed some very soulful "Ghazals" for him. I told him not to share these thoughts with Bhai Samund Singh ji. Bhai Sahib is a deeply religious man, he will be hurt on hearing your thoughts. At this Misha gave his mischievous smile and agreed with me. Those Pakistani Muslims, who had heard Bhai Samund Singh over the airwaves before partition of Punjab used to tune in to All India Radio Jalandhar to especially listen to "Shabad Gayan" in his seasoned voice. According to Sardar Jodh Singh, All India Radio Jalandhar used to receive hundreds of letters every year from his admirers in Pakistan.

Among Bhai Samund Singh's millions of admirers were some high profile musicians of his time. Bade Ghulam Ali Khan was his friend and colleague at All India Radio Lahore. There is one tune, in which both were singing. Bhai Samund Singh used to sing some Shabads in a centuries old tune used to sing "Multani Qafis". This tune was typical of the folk tunes of Multan Division of Punjab. It may be as old as Guru Nanak Dev ji himself was. Since it was a local folk tune, there is likelihood of its use even for Gurbani even during the life time of Guru Nanak Dev ji. Bade Ghulam Ali Khan heard it from Bhai Samund Singh and improvised it for his own rendition of "Qafis". Later on Bade Ghulam ALI Khan also sang the same tune at All India Radio Jalandhar. According to Sardar Jodh Singh, Rehmat Qawwal, the best known Qawwali singer in India was a great admirer of Bhai Samund Singh ji. Kapurthala born Tufail Niazi, a well known Punjabi folk singer of Pakistan. Another Kapurthala born maestro Ghulam Hassan Shagan, the former head of the music department at Pakistan Broadcasting Corporation's Lahore Station, himself a Kirtania at one time, was another great admirer of Bhai Samund Singh ji.

When I was posted at Patiala, several times I met Professor Sohan Singh of Agra Gharana. Among all the Sikh religious musicians, he liked Bhai Samund Singh ji the most. Professor Sohan Singh especially liked Bhai Samund Singh's no compromise with classicalization of rendition of "Shabad Gurbani". Professor Sohan Sngh also sang some "Shabads", which are masterpieces of Sikh music.

A famous Music Director of yesteryears S. Mohinder (full name Mohinder Singh Sarna) told me that he owes his career

as a music director to Bhai Samund Singh ji. When he (S. Mohinder) was a child, his father was posted as a prosecuting inspector in Lyallpur, where he was initiated into classical music by the Late Sant Sujan Singh, a decendant of Baba Nand Singh. Later on his father was posted at Sheikhupura and he came into contact with Bhai Samund Singh ji at nearby town of Nankana Sahib. Here S. Mohinder became a pupil of Bhai Samund Singh ji. Bhai Samund Singh taught him the basics of several commonly used classical Raagas. What as a young student S. Mohinder learnt from Bhai Samund Singh became a stepping stone for him (S. Mohinder) in becoming a full fledged Bollywood music director later on in life. On his visits to Ludhiana, he (S. Mohinder) always made it a point to pay his respects to Bhai Samund Singh ji.

Bhai Samund Singh never left "Riaz" of music in his life. Later on he became so busy that his daily Kirtan assignments became the substitute for his "Riaz". Some of the musicians lose the quality of their voice as they start growing old. This deterioration never happened with Bhai Samund Singh ji. In fact his voice kept maturing and getting more and more cultured with each passing year. In fact I heard him performing Kirtan at a Bhog ceremony barely a few months before his sad demise, his voice was as magical as ever, rather it became richer.

Punjabi film "Nanak Naam Jahaz Hai" was made in 1969 and was accorded the President of India's All India Gold Medal for excellence in film music. Although Mohammad Rafi and Asha Bhonsale also sang for this film, but the most revered singer in this film was undoubtedly Bhai Samund Singh ji. Bhai Samund Singh's voice, in the Raagas of his choice was most prominently featured in two Shabads sung for this film. One Shabad was in his favourite "Raaga Bahar". The music director of the block buster film (S. Mohinder) did not fiddle with the original tunes of Bhai Samund Singh. Bhai Samund Singh never compromised with his musical practices. He never tolerated any adulteration or imperfection in "Sur" and "Taal" and he rendered the Shabad in its entirety.

Towards the end of 1971, Bhai Samund Singh was a very sad grand old man of Sikh religious music. During the nineteen sixties the public taste of the Sikh community had started deteriorating significantly. The mediocre Kirtanias were getting a lot of respect and admiration and those who had struggled hard to hone their skills in the Raagas were being short changed. Even the authorities running the historic Sikh shrines were quite indifferent to the professional merit of the Hazoori Ragis. This frustration he had experienced towards the end of his life. In January of 1972, after a bout with ill health, he left for his heavenly abode. A few years before his death, even Bhai Santa Singh ji had expressed a sense of deep dissatisfaction at the degradation of the Sikh religious music. Bhai Samund Singh has left us physically, but his voice shall never die. As long as the technology keeps improving, more and

more modes for the preservation of his voice shall be available to the humanity. The quality of his old recordings may not be very good, but his voice is so dear to us that it will survive in what ever quality it is available.

When Bhai Avtar Singh, Gurcharan Singh and Swaran Singh went to see him during his ill health, in frustration Bhai Samund Singh told them that the golden days of good Sikh musicians are over. The SGPC is recruiting mediocres and even the "Sangat" is giving more importance to the ordinary Kirtanias at the cost of the meritorious ones. On hearing this, the visitors also nodded in affirmative.

All India Radio has been quite irresponsible in preserving Bhai Samund Singh's voice. Hundreds of hours of his tape recordings were lying unprotected in the storage of All India Radio Jalandhar. Some of these tapes were later on erased to be used for recording music of other much junior and much less accomplished artists. After his sad demise, the need for preservation of his voice was realized. The then authorities of the Punjab and Sind Bank approached All India Radio Jalandhar to make available all old recordings of Bhai Samund Singh ji for preserving his voice on long playing records. But they were given recordings for one and a half hour only. Rest of his music had already been destroyed due to callous negligence and lack of professionalism. If all his recordings would have been preserved, we could have been able to listen to hundreds of hours of his finest renditions. His famous recording of "Asa Di Vaar" by All India Radio Jalandhar, has also been lost for ever.

On one hand the "Hindustan Recording Company of Calcutta" has preserved entire recording of the music of K.L. Saigal and on the other hand the Sikhs have lost almost entire treasure of the voice of Bhai Samund Singh ji also for ever.

harjapaujla@gmail.com

ਗੁਰਸਿੱਖ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਲਈ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ

ਗੁਰਸਿੱਖ ਸੰਜੋਗ ਪੰਦਰਾ-ਰੋਜ਼ਾ ਪੱਤਰ

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਅਕਾਲੀ ਬਾਬਾ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਪੂਸਾ ਰੋਡ,
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ 110 060 ਫੋਨ : 25862955

Phone : (O) 011-23312440

Sawhney Cloth House

46, Shanker Market, Connaught Circus, New Delhi - 110 001

ਸੁਰ ਲਿਪੀ

ਹਰਦੀਪ ਕੌਰ

ਰਾਗ ਜੈਜਾਵੰਤੀ

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਅੰਤਿਮ ਅਤੇ 31ਵਾਂ ਰਾਗ ਜੈਜਾਵੰਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਗ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਚਾਰ ਸ਼ਬਦ ਅੰਕਿਤ ਹਨ। ਖਮਾਜ ਥਾਟ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਾਗ ਵਿਚ ਦੋ ਗੰਧਾਰ, ਦੋ ਨਿਸ਼ਾਦ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸੁਰ ਸ਼ੁੱਧ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਆਰੋਹ ਅਤੇ ਅਵਰੋਹ ਵਿਚ ਸ਼ੁੱਧ ਗੰਧਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਮਲ ਗੰਧਾਰ ਵਰਤਣ ਲਈ ਇਸ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਰਿਸ਼ਭ ਸੁਰ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ 'ਰ ਗ ਮ ਗ ਰ ਗੁ ਰ' ਇਸ ਦੇ ਆਰੋਹ ਵਿਚ 'ਧੈਵਤ' ਵਰਜਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੀ ਜਾਤੀ ਸ਼ਾਡਵ-ਸੰਪੂਰਣ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਵਾਦੀ 'ਰਿਸ਼ਭ' ਅਤੇ ਸੰਵਾਦੀ 'ਪੰਚਮ' ਹੈ। ਕਰੁਣ ਰਸ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਇਸ ਰਾਗ ਦੇ ਗਾਉਣ ਦਾ ਵੇਲਾ ਰਾਤ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਪਹਿਰ ਹੈ।

ਥਾਟ – ਖਮਾਜ (ਦੋਨੋਂ 'ਗ' ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ 'ਨ'   ਜਾਤੀ – ਸ਼ਾਡਵ-ਸੰਪੂਰਣ (ਆਰੋਹ ਵਿਚ 'ਧ' ਵਰਜਿਤ)

ਸਮਾਂ - ਰਾਤ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਪਹਿਰ   ਵਾਦੀ - ਰ   ਸੰਵਾਦੀ - ਪ

ਆਰੋਹ - ਸ ਰ ਗ ਮ ਪ ਨ ਸਂ   ਅਵਰੋਹ- ਸਂ ਨੁ ਧ ਪ, ਧ ਮ, ਰ ਗੁ ਰ ਸ

ਮੁੱਖ ਅੰਗ - ਰ ਗੁ ਰ ਸ, ਨ਼ੁ ਧ਼ ਪ਼, ਰ

ਦਾਦਰਾ ਤਾਲ

x			0			x			0		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
ਸਥਾਈ											
ਸ	ਸ	ਰ	ਗ	ਮ	ਪ	ਗ	ਮ	ਪਮ	ਰਗੁ	ਰ	ਸ
ਬੀ	*ऽ*	*ਤ*	*ਜੈ*	*ऽ*	*ਹੈ*	*ਬੀ*	*ऽ*	*ਤऽ*	*ਜੈऽ*	*ऽ*	*ਹੈ*
S	S	R	G	M	P	G	M	PM	RG̲	R	S
BEE	**-**	**T**	**JAI**	**-**	**HAI**	**BEE**	**-**	**T**	**JAI**	**-**	**HAI**
ਸ	ਸ	ਸ	ਨ਼ੁ	ਧ਼	ਪ਼	ਨ਼	ਸ	ਨ਼	ਸ	–	ਸ
ਜ	*ਨ*	*ऽ*	*ਮੁ*	*ऽ*	*ਅ*	*ਕਾ*	*ऽ*	*ਜੁ*	*ਰੇ*	*ऽ*	*ऽ*
S	S	S	Ṇ̲	Ḍ	P̣	Ṇ	S	Ṇ	S	-	S
JA	**NA**	**-**	**M**	**-**	**A**	**KAA**	**-**	**J**	**RAY**	**-**	**-**
ਅੰਤਰਾ											
ਗ	ਮ	ਮ	ਪ	ਨ	ਨ	ਨ	ਸਂ	ਨ	ਸਂ	–	ਸਂ
ਨਿ	ਸਿ	ऽ	ਦਿ	ਨੁ	ऽ	ਸੁ	ਨਿ	ਕੈ	ਪੁ	ਰਾ	ਨ
G	M	M	P	N	N	N	Ṡ	N	Ṡ	-	Ṡ
NI	**S**	**-**	**DI**	**N**	**-**	**SU**	**N**	**KAI**	**PU**	**RAA**	**N**
ਪ	ਰਂ	ਰਂ	ਰਂ	ਗੁਂ	ਰਂ	ਸਂ	ਸਂ	ਨ	ਸਂ	–	ਸਂ
ਸ	*ਮ*	*ऽ*	*ਝ*	*ਤ*	*ਨਹ*	*ਰੇ*	*ऽ*	*ਅ*	*ਜਾ*	*ऽ*	*ਨ*
P	Ṙ	Ṙ	Ṙ	Ġ̲	Ṙ	Ṡ	Ṡ	N	Ṡ	-	Ṡ
SA	**M**	**-**	**JHA**	**T**	**NAH**	**RAY**	**-**	**A**	**JAA**	**-**	**N**

ਸਂ	ਸਂ	ਸਂ	ਨੁ	ਨੁ	ਨੁ	ਧ	ਧ	ਧ	ਪ	-	ਪ
ਕਾ	S	ਲੁ	ਤਉ	S	S	ਪਹੂ	ਚਿ	ਓ	ਆ	S	ਨਿ
Ṡ	Ṡ	Ṡ	N	N	N	D	D	D	P	-	P
KAA	**-**	**L**	**TAO**	**-**	**-**	**PAHOO**	**CHI**	**O**	**AA**	**-**	**N**
ਸਂ	ਨੁ	ਨੁ	ਧ	ਪ	ਪ	ਗ	ਮ	ਪਮ	ਰਗੁ	ਰ	ਸ
ਕ	ਹਾ	S	ਜੈ	S	ਹੈ	S	ਭਾ	SS	ਜਿ	ਰੇ	S
Ṡ	N	N	D	P	P	G	M	PM	RG	R	S
KA	**HAA**	**-**	**JAI**	**-**	**HAI**	**BHAA**	**-**	**J-**	**RAY**	**-**	**-**

ਸੁਰ-ਲਿਪੀ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ

ਜੈਜਾਵੰਤੀ ਮਹਲਾ ੯ ॥ ਬੀਤ ਜੈਹੈ ਬੀਤ ਜੈਹੈ ਜਨਮੁ ਅਕਾਜੁ ਰੇ ॥ ਨਿਸਿ ਦਿਨ ਸੁਨਿ ਕੈ ਪੁਰਾਨ ਸਮਝਤ ਨਹ ਰੇ ਅਜਾਨ ॥ ਕਾਲੁ ਤਉ ਪਹੂਚਿਓ ਆਨਿ ਕਹਾ ਜੈਹੈ ਭਾਜਿ ਰੇ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥	Slipping away - your life is uselessly slipping away. Night and day, you listen to the Puranas, but you do not understand them, you ignorant fool! Death has arrived; now where will you run? ||1|| Pause||	ਹੇ ਭਾਈ! (ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ) ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ (ਦਾ ਸਮਾਂ) ਜਨਮ-ਮਨੋਰਥ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਲੰਘਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਗੁਜ਼ਰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੇ ਮੂਰਖ! ਰਾਤ ਦਿਨ ਪੁਰਾਣ (ਆਦਿਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ) ਸੁਣ ਕੇ (ਭੀ) ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ (ਕਿ ਇਥੇ ਸਦਾ ਨਹੀਂ ਬੈਠੇ ਰਹਿਣਾ।) ਮੌਤ (ਦਾ ਸਮਾਂ) ਤਾਂ (ਨੇੜੇ) ਆ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ (ਦੱਸ, ਤੂੰ ਇਸ ਪਾਸੋਂ) ਭੱਜ ਕਿੱਥੇ ਚਲਾ ਜਾਏਂਗਾ।੧। ਰਹਾਉ।
ਅਸਥਿਰੁ ਜੋ ਮਾਨਿਓ ਦੇਹ ਸੋ ਤਉ ਤੇਰਉ ਹੋਇ ਹੈ ਖੇਹ ॥ ਕਿਉ ਨ ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮੁ ਲੇਹਿ ਮੂਰਖ ਨਿਲਾਜ ਰੇ ॥੧ ॥	You believed that this body was permanent, but it shall turn to dust. Why don't you chant the Name of the Lord, you shameless fool?||1||	ਹੇ ਮੂਰਖ! ਹੇ ਬੇ ਸ਼ਰਮ! ਜਿਸ (ਆਪਣੇ) ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਤੂੰ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸਮਝੀ ਬੈਠਾ ਹੈਂ, ਤੇਰਾ ਉਹ (ਸਰੀਰ) ਤਾਂ (ਜ਼ਰੂਰ) ਸੁਆਹ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। (ਫਿਰ) ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਜਪਦਾ? ।੧।
ਰਾਮ ਭਗਤਿ ਹੀਏ ਆਨਿ ਛਾਡਿ ਦੇ ਤੈ ਮਨ ਕੋ ਮਾਨੁ ॥ ਨਾਨਕ ਜਨ ਇਹ ਬਖਾਨਿ ਜਗ ਮਹਿ ਬਿਰਾਜੁ ਰੇ ॥੨ ॥੪ ॥ (ਪੰਨਾ 1352-1353)	Let devotional worship of the Lord enter into your heart, and abandon the intellectualism of your mind. O Servant Nanak, this is the way to live in the world.||2||4||	ਦਾਸ ਨਾਨਕ (ਤੈਨੂੰ ਮੁੜ ਮੁੜ) ਇਹ ਗੱਲ ਹੀ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ (ਆਪਣੇ) ਮਨ ਦਾ ਅਹੰਕਾਰ ਛੱਡ ਦੇ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ (ਆਪਣੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾ ਲੈ। ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਸੁਚੱਜਾ ਜੀਵਨ ਜੀਉ।੨।੪।

Chaudhary's

Food Plaza

... The Taste of Punjab !

**Shop No.: 10,
Phase 10, Mohali**

Postal Regd. No. PB (0045)2006 RNI Regd. No. 46788/89 ISSN 0972-2335 June 2009

ਹੁਣ ਖਰੀਦੋ ਕੈਨੇਡਾ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਬੌਂਡ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋ

ਕੈਨੇਡਾ ’ਚ

ਪੂਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਸਹਿਤ ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਤੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਮੌਕਾ

ਪੱਕਾ ਵੀਜ਼ਾ ਖਰੀਦੋ

ਤੇਜ਼ ਰਫ਼ਤਾਰ ਵੀਜ਼ਾ (ਫਾਸਟ-ਟਰੈਕ) 12-13 ਮਹੀਨੇ *

▲ਵਿਓਪਾਰੀ ▲ਕਿਸਾਨ ▲ਸਵੈਰੁਜ਼ਗਾਰ ▲ਸਲਾਹਕਾਰ (ਕਿਸੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ)
▲ਡਾਕਟਰ (ਨਰਸਿੰਗ ਹੋਮ ਮਾਲਕ) ▲ਡਾਇਰੈਕਟਰ ▲ਹੋਟਲ/ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ ਮਾਲਕ
▲ਕਮੀਸ਼ਨ ਏਜੰਟ ▲ਟਰਾਂਸਪੋਰਟਰਜ਼ ▲ਫੈਕਟਰੀ ਮਾਲਕ ▲ਠੇਕੇਦਾਰ ▲ਬਿਲਡਰਜ਼
ਜਾਂ ਰੀਅਲ ਇਸਟੇਟ ▲ਸਰਕਾਰੀ ਅਫ਼ਸਰ/ਬਿਜ਼ਨਸ/ਕੰਪਨੀ/ਬੈਂਕ ਵਿਚ

ਕੀ ਤੁਸੀਂ 50 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰ ਸਦਦੇ ਹੋ*

- ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ
- ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਟੈਸਟ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ
- ਉਮਰ 21 ਤੋਂ 60 ਸਾਲ ਤੱਕ
- ਇੰਟਰਵਿਊ ਹਿੰਦੀ/ਪੰਜਾਬੀ ’ਚ

- ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਬੈਂਕ ਤੋਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਾਲ
- ਇਹ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੈ
- ਇਹ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਭਾਰਤੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲੇਗਾ*

ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮੁਫ਼ਤ ਸਲਾਹ ਲਈ ਮਿਲੋ

ਪੁੱਛਗਿੱਛ **9855980002**

Punjab Office:
ARK IMMIGRATION CONSULTANTS
Associated with AMPLE Consultants inc., Canada
#198, First Floor, Phase: 3B-1, S.A.S. Nagar, Mohali, Punjab-160059, India.
Tel.: +91 9855980002 Fax your resume at: 0172-4656567 or Email at: immigrations.canada@gmail.com

Canada Head Office:
AMPLE CONSULTANTS INC.
#Unit 209 12830 80th Avenue Surrey B.C, Canada, V3W 3A8

Cover Page Designed & Printed by Sohal Specials 9878823351